

РОССИЯ И ИРКУТСКАЯ ОБЛАСТЬ

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ ГОСТЕЙ ИЗ КИРГИЗИИ

РОССИЯ ЖАНА ИРКУТСК ОБЛАСТЫ

КЫРГЫЗСТАНДАН КЕЛГЕН КОНОКТОР ҮЧҮН МААЛЫМАТ

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْمَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

Кто явится с добрым деянием, тот получит десятикратное воздаяние.

А кто явится со злым деянием, тот получит только соответствующее воздаяние, и с ними не поступят несправедливо.

Коран. Сура «Аль-Анам», 6:160

РОССИЯ И ИРКУТСКАЯ ОБЛАСТЬ

Информация для гостей из Киргизии

РОССИЯ ЖАНА ИРКУТСК ОБЛАСТЫ

Кыргызстандан келген коноктор үчүн маалымат

**Иркутск
2025**

Исторический опыт взаимодействия российского и среднеазиатских обществ

Средняя Азия как часть Центральной Азии находится на очень большом удалении от индустриально развитых центров (Европа, страны Дальнего Востока, США), использующих свой климат и океанские коммуникации как факторы бурного колониального и неоколониального развития. Объективно общества Средней Азии на протяжении последних веков отстали в своём развитии от обществ этих центров, как отстали от них и общества других регионов мира.

Россия, представленная в Европе, была и остаётся участником европейских модернизационных процессов. Поэтому как более развитое государство, интегрирующее Среднюю Азию, она вовлекала её общества в модернизацию, происходящую в индустриальном поясе мира, и в развивающиеся мировые коммуникации. Этому способствовали создававшиеся в регионе железные дороги и производства, что, в свою очередь, заметно развивало местную инфраструктуру.

Особенностью российского колониализма является то, что Россия как империя положительного действия давала интегрированным народам (наряду с безопасностью и модернизацией) больше прав, чем жителям Центральной России. Так, в Сибири, на Дальнем Востоке и Кавказе не было крепостного права, которое было в Великороссии. В Средней Азии после её включения в состав империи местные элиты получили дворянство, а местное население было освобождено от воинской повинности, от которой не были свободны жители Центральной России. Последнее было отменено только в 1916 г., когда в условиях Первой мировой войны мужскую часть среднеазиатских обществ стали привлекать на тыловые работы. С началом российской интеграции сохранялись и развивались местные культуры, которые обогащались светским измерением, что способствовало укреплению национальной интеллигенции.

Гражданская война стала ареной состязания программ развития. При этом идеология басмачества, ориентированная на сохранение национальной замкнутости и традиционализма, явно не способствовала свойственной началу XX в. модернизации местных обществ. Поэтому со временем большая часть местного населения склоняется к поддержке Красной армии, немалую часть личного состава которой составляли выходцы из его среды. В результате в формирующихся органах советской власти большая часть управленцев была представителями местных об-

ществ, а наибольшей поддержкой при карьерном продвижении пользовались представители коренных народов (чему способствовала советская политика «коренизации»).

Государственная концентрация ресурсов в масштабе 1/6 части суши позволила решить стратегические вопросы экономической модернизации и обеспечения безопасности. В результате в республиках Средней Азии появляются не только массовое товарное сельскохозяйственное производство, но и современные промышленные предприятия. Провести такую масштабную модернизацию местные общества (в силу небольших возможностей концентрации капитала) были не в состоянии. В данном случае показателен пример Афганистана, который обрёл социальную инфраструктуру только в начале 1980-х гг., после развития здесь советской модернизации.

Киргизия в современных границах создана советской властью. Большая часть её экономической (в основном утраченной в постсоветский период), социальной и культурной инфраструктуры создана в советский период с привлечением общесоюзных инвестиций. Так как республика была дотационной (т. е. потребляла больше, чем производила), она ежегодно получала финансовые и товарные вливания из центра. При этом донором этих инвестиций и дотаций была экономика РСФСР (России).

Ресурсы, поставляемые в общесоюзную экономику, возвращались местному населению в виде развивающейся хозяйственной, социальной и культурной инфраструктуры, что вело к росту уровня жизни населения вплоть до кризиса конца 1980-х гг. В результате население республики получило не только бесплатную развитую социальную инфраструктуру (образование, медицина, жильё и др.), но также образовательную, карьерную и пространственную мобильность. Представители коренных народов имели возможность получить профессиональное образование по квотам (т. е. вне конкурса) и распределиться на соответствующие должности как в своей республике (в том числе в столицу и закрытые города), так и в другие республики СССР. Наличие образования ускорило получение бесплатного жилья. У местного населения появилась возможность развиваться (получать образование, заниматься наукой, искусством и т. д.) не только на местном, но также союзном и мировом уровнях.

Реализующаяся в советский период политика равенства народов вела к тому, что среднеазиатские общества фактически имели больше

прав, чем российское. Например, во всех республиках в рамках советской демократии были созданы не только свои государственные системы, но и национальные коммунистические партии, входившие в КПСС, а также национальные академии наук. У РСФСР своей национальной коммунистической партии, как и академии наук, не было.

В постсоветский период дезинтеграция и националистическая политика привели к оттоку образованных русскоязычных кадров (по отношению к 1989 г. в Киргизии осталось 30,9 % русскоязычного населения), разрушению экономики и, как следствие, к бедственному положению большей части населения, которое теперь вынуждено участвовать в массовой трудовой миграции за пределами своей страны.

Интеграция ведёт к уходу от истощающих междоусобиц, повышению потенциалов и возможностей, а дезинтеграция – наоборот. В этом смысле Россия играла важную роль интегратора и модернизатора среднеазиатских и других евразийских обществ. Исторические и современные примеры интеграции с участием России несли народам Средней Азии благо.

Киргизия в советский период

В советский период Киргизия стала индустриально-аграрной республикой. Благодаря инвестициям из центра, помимо пищевой и лёгкой, развивалась добывающая и машиностроительная промышленность. Выпуск промышленной продукции по сравнению с 1940 г. к началу 1980-х гг. вырос в 35 раз. Были построены Аламединский каскад ГЭС, Учкурганская, Токтогульская и другие электростанции. Также было проложено 370 км железнодорожных путей и 23 тыс. км автодорог. Благодаря мелиорации (из 1296 тыс. га посевных площадей 60 % были орошаемыми), внедрению техники и агрономии активно развивалось сельское хозяйство. По сравнению с 1940 г. объём сельскохозяйственной продукции к 1980 г. вырос в 3,6 раза. Организованный труд населения (из которого киргизы составляли 46,2 %) и доход республики, а также ежегодные дотации из центра позволяли развивать социальную и культурную инфраструктуру. В результате уже в начале 1980-х гг. 39 % населения жило в городах, в 10 вузах училось 55 тыс. студентов, в 39 техникумах и училищах – 48 тыс. учащихся. В 1954 г. была основана Академия наук Киргизской ССР. Было открыто 7 театров, а на государственной киностудии «Киргизфильм» (созданной в 1942 г.) снималось по 3 фильма в год. Вплоть до демонтажа СССР эти показатели продолжали расти.

Российская Федерация

Российская Федерация входит в индустриальный пояс планеты и является одной из развитых стран мира. Помимо современной экономики и социальной инфраструктуры страна обладает интернациональной универсальной культурой, в которой, на фоне уважения к русским (как титульной нации), к русскому языку (как государственному языку и языку межнационального общения) и к русскому православию (как религии, оказавшей заметное влияние на развитие общества), признаются все этнические, традиционные религиозные и светские группы. Поэтому российская культура известна всему миру и понятна всем людям. Во многих странах мира люди изучают русский язык, чтобы в оригинале читать Ф. М. Достоевского, Л. Н. Толстого, А. П. Чехова и многих других русских писателей, а также чтобы в оригинале смотреть советское кино.

Россия объединяла и продолжает объединять разные территории и культуры, народы и общества. При этом она является одной из двух стран (наряду с США), которые во второй половине XX в. предложили и реализовывали свои программы глобализации. И сейчас Россия как развитое государство объединяет, выступает донором для соседних обществ, даёт возможность зарабатывать и хорошо жить представителям разных народов и стран.

Иркутская область

Иркутская область по территории больше, чем Кыргызстан и Узбекистан, вместе взятые. Она является частью Восточной Сибири как места встречи народов, культур и цивилизаций. Здесь встретились русские (относящиеся к славянской группе языков), буряты (монгольская семья языков), эвенки (тунгусо-маньчжурская семья языков), тофалары (тюркская семья языков) и многие другие этносы. Встреча разных народов и хозяйственных укладов (земледельцы, таёжные охотники, степные скотоводы и др.) привела не только к взаимообогащению их национальных культур, но и к развитию религиозного многообразия. Так, в регионе получили развитие христианство, шаманизм и буддизм, а позже ислам (в связи с ростом татарской общины в дореволюционный период). Также здесь встретились культуры (европейская, дальневосточная и кочевая), в разной мере оказавшие влияние на развитие России как страны-цивилизации, в которой народы и люди живут в согласии.

Народ России и Иркутской области гостеприимен, но и приезжающие должны вести себя соответственно. Поэтому в заключение приведем слова Курбана Аитовича Аитова (1946–2023 гг.), который в 1967 г. приехал в Иркутск из Средней Азии, отслужил в армии, закончил медицинский институт, работал врачом, защитил сначала кандидатскую, а потом докторскую диссертацию, получил звание заслуженного врача Российской Федерации, был членом Общественной палаты Иркутской области и очень уважаемым человеком. Обращаясь к своим землякам, приехавшим в Прибайкалье, он говорил: «Мы здесь гости и должны вести себя как гости!»

Тарыхый тажрыйба: Россия жана Орто Азия коомдорунун өз ара аракеттениши

Орто Азия, Борбордук Азиянын бир бөлүгү катары, терең континенттик географияга ээ. Бул анын өнүгүү үчүн индустриалдык борборлордон (Европа, Чыгыш Азия өлкөлөрү, АКШ) абдан алыс жайгашуусуна алып келди, алар өз климатын жана океандык байланыштарын колониялык жана неокониялык өнүгүүнүн факторлору катары колдонушту. Объективдүү түрдө, Орто Азиянын коомдору акыркы кылымдарда ушул борборлордун коомдорунан, ошондой эле дүйнөнүн башка региондорунун коомдорунан артта калышты.

Европадагы Россия европалык модернизациялык процесстердин катышуучусу болду. Ошондуктан, Орто Азияны интеграциялоодо, ал анын дүйнөнүн индустриалдык чөлкөмүндөгү модернизациялык процесстерге тартты. Көбүрөөк өнүккөн мамлекет катары, ал анын модернизациясына жана дүйнөлүк экономикалык, социалдык жана маданий процесстерге киришине жардам берди. Бул региондо курулган темир жолдор жана өндүрүштөр жергиликтүү инфраструктураны кыйла өнүктүрүүгө жардам берди.

Россиялык колониализмдин өзгөчөлүгү – Россия империясы катары интеграцияланган элдерге (коопсуздук жана модернизация менен бирге) Борбордук Россиянын жашоочуларына караганда көбүрөөк укуктар берди. Мисалы, Сибирде, Чыгыш Азияда жана Кавказда (крепостное право) болгон эмес, ал эми Улуу Россияда ал бар эле. Орто Азия империянын курамына киргенден кийин, жергиликтүү элиталар дворяндыкка ээ болушту, ал эми жергиликтүү калк аскердик милдеттенмеден бошотулду, бул милдеттенме Борбордук Россиянын жашоочулары үчүн күчүндө калды. Бул акыркысы 1916-жылы гана жоюлду, анткени Биринчи дүйнөлүк согуштун шарттарында Орто Азия коомдорунун эркек бөлүгү арткы иштерге тартылды. Россиялык интеграция келгенде жергиликтүү маданияттар сакталат жана өнүктүрүлөт, алар дүйнө жүзүндө жаңы өлчөмдөр менен байытылып, улуттук интеллигенциянын бекем-делишине көмөктөшөт.

Граждандык согуш өнүгүү программаларынын таймашуусуна айланды. Ошол эле учурда, улуттук жабыктыкты жана традиционализмди сактоого багытталган басмачылык идеологиясы жергиликтүү коомдордун модернизациясына жана XX кылымга киришине эч кандай жардам берген жок. Ошентип, убакыттын өтүшү менен жергиликтүү калктын көбү интеграциялоочу Кызыл Армияны колдоого жакындалып кетти,

анын жеке курамынын көпчүлүгү ошол чөйрөдөн чыккан адамдардан түзүлдү. Натыйжада, совет бийлигинин түзүлүп жаткан органдарында башкаруучулардын көпчүлүгү жергиликтүү коомдордун өкүлдөрү болду, ал эми карьералык өсүүдө жергиликтүү элдердин өкүлдөрү эң чоң колдоого ээ болушту (буну советтик "коренизация" саясатына байланыштуу).

Ресурстарды 1/6 жер үстүндө мамлекеттик концентрациялоо экономикалык модернизация жана коопсуздукту камсыз кылуу боюнча стратегиялык маселелерди чечүүгө мүмкүндүк берди. Натыйжада Орто Азия республикаларында массалык товардык айыл чарба өндүрүшү гана эмес, ошондой эле заманбап өнөр жай ишканалары пайда болду. Мындай масштабдуу модернизацияны жергиликтүү коомдор (капиталды топтоо мүмкүнчүлүктөрүнүн аздыгы себептүү) жүргүзүүгө жөндөмдүү болгон жок. Бул жагынан Афганистандын мисалы көрсөткөндөй, ал социалдык инфраструктураны 1980-жылдардын башында гана, бул жерде советтик модернизация өнүккөндөн кийин алды.

Кыргызстандын азыркы чектери совет бийлиги тарабынан түзүлгөн. Анын экономикалык (негизинен постсоветтик мезгилде жоголгон), социалдык жана маданий инфраструктурасынын көбү совет мезгилинде жалпы союздук инвестициялардын жардамы менен түзүлгөн. Республика дотациялуу болгондуктан ал жыл сайын борбордон финансылык жана товардык агымдарды алган. Бул инвестициялардын жана дотацияларынын донору РСФСР (Россия) экономикасы болду.

Жалпы союздук экономикага жеткирилген ресурстар жергиликтүү калкка өнүгүп жаткан экономикалык, социалдык жана маданий инфраструктура түрүндө кайтарылып берилди, бул болсо калктын жашоо деңгээлин 1980 жылкы кризистеге жоготууларга чейин жетти.

Натыйжасында республика калкы акысыз өнүккөн социалдык инфраструктураны (билим берүү, медицина, турак жай ж.б.) гана албастан, ошондой эле билим берүү, карьера жана мейкиндиктеги мобилдүүлүктү да алган. Тубаса элдердин өкүлдөрү квота боюнча (сынаксыз) кесиптик билим алууга жана тиешелүү кызматтарга бөлүштүрүүгө мүмкүнчүлүк алышкан, бул өз республикаларында (анын ичинде борбордо жана жабык шаарларда) жана СССРдин башка республикаларында да болгон. Билимдин болушу акысыз турак жай алууну тездеткен. Жергиликтүү калкка өнүгүү (билим алуу, илим менен алектенүү, искусство ж.б.) мүмкүнчүлүгү пайда болгон, бул жергиликтүү деңгээлде гана эмес, союздук жана дүйнөлүк деңгээлде да болгон.

Советтик мезгилде элдердин тендиги саясатына байланыштуу Орто Азия коомдору орус коомдоруна караганда көбүрөөк укуктарга ээ болушкан. Мисалы, бардык республикаларда советтик демократиянын алкагында өз мамлекеттик системалары гана эмес, КПССке кирген улуттук коммунисттик партиялар жана улуттук илимдер академиялары түзүлгөн. РСФСРде улуттук коммунисттик партия же илимдер академиясы болгон эмес.

Постсоветтик мезгилде дезинтеграция жана улуттук саясат билимдүү орус тилдүү кадрлардын агымына алып келди (1989-жылга карата Кыргызстанда орус тилдүү калктын 30,9% калган), экономикасынын кыйрашы жана натыйжада калктын чоң бөлүгүнүн кыйын абалына, азыркы учурда өз өлкөсүнүн чегинен тышкаркы массалык эмгек миграциясына катышууга мажбур болгон.

Интеграция ич ара уруштардан качууга, мүмкүнчүлүктөрдү жогорулатууга алып келсе, дезинтеграция тескерисинче. Бул жагынан Россия Орто Азия жана башка евразиялык коомдорду интегратор жана модернизатор катары маанилүү роль ойногон. Россиянын катышуусундагы интеграциянын тарыхый жана заманбап үлгүлөрү Орто Азия элдерине жакшылык алып келген.

Кыргызстан советтик мезгилде

Советтик мезгилде Кыргызстан индустриалдык-агрардык республикага айланган. Борбордон келген инвестициялардын жардамы менен тамак-аш жана жеңил өнөр жайдан тышкары, казып алуу жана машина куруу өнөр жайлары да өнүккөн. 1940-жылдарга салыштырмалуу 1980-жылдардын башына чейин өнөр жай продукциясынын чыгарылышы 35 эсе өскөн. Аламедин ГЭСтеринин каскады, Учкоргон, Токтогул жана башка электр станциялары курулган. Ошондой эле 370 км темир жолдор жана 23 миң км авто жолдор тартылган. Мелиорациянын натыйжасында (1 296 миң га эгин аянтынын 60% сугарылат), техника жана агрономиянын киргизилиши менен айыл чарба активдүү өнүгүп жаткан. 1940-жылдарга салыштырмалуу 1980-жылга чейин айыл чарба продукциясынын көлөмү 3,6 эсе өскөн. Калктын уюштурулган эмгеги (анын ичинде кыргыздар 46,2% түзгөн) жана республиканын кирешеси, ошондой эле борбордон жыл сайын берилген субсидиялар социалдык жана маданий инфраструктураны өнүктүрүүгө мүмкүндүк берген. Натыйжада, 1980-жылдардын башында 39% калк шаарларда жашаган, 10 университетте 55 миң студент окуган, 39 техникумдарда жана окуу жайларда 48 миң

окуучу билим алган. 1954-жылы Кыргыз ССРинин Илимдер Академиясы негизделген. 7 театр ачылган, ал эми мамлекеттик "Киргизфильм" киностудиясында (1942-жылы ачылган) жылына 3 фильм тартылган. СССР бузулганга чейин бул көрсөткүчтөр өсүп турган.

Россия Федерациясы

Россия Федерациясы планетанын индустриалдык поясуна кирет жана дүйнөдөгү өнүккөн өлкөлөрдүн бири болуп саналат. Заманбап экономикасы жана социалдык инфраструктурасынан тышкары өлкө интернационалдык универсалдык маданиятка ээ, анда орустарга (титулдук нация катары) болгон сый-урматтын фонуна каршы орус тилине (мамлекеттик тил жана улуттар аралык байланыш тили катары) жана орус православиясына (коомдун өнүгүүсүнө таасир эткен дин катары) болгон сый-урмат бар, ошондой эле бардык этникалык, диний жана светтик топторго да сый-урмат көрсөтүлөт. Ошондуктан россиялык маданият дүйнөгө белгилүү жана бардык адамдарга түшүнүктүү. Дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө адамдар орус тилин үйрөнүшөт, Ф.М. Достоевский, Л.Н. Толстой, А.П. Чехов жана башка көптөгөн орус жазуучуларынын чыгармаларын оригиналында окуу үчүн, ошондой эле совет киносуна оригиналында көрүү үчүн.

Россия ар түрдүү аймактарды жана маданияттарды, элдерди жана коомдорду бириктирип келет жана улантууда. Ошону менен бирге, ал (АКШ менен катар) XX кылымдын экинчи жарымында глобализация боюнча өз программаларын сунуштап, ишке ашырган эки өлкөнүн бири болуп саналат. Бүгүнкү күндө Россия өнүккөн мамлекет катары коңшу өлкөлөрдү бириктирип, аларга донор болуп, ар кайсы улуттардын жана мамлекеттердин өкүлдөрүнө иштеп, жакшы жашоого мүмкүнчүлүк берүүдө.

Иркутск облусунун

Иркутск облусунун аймагы Кыргызстан менен Өзбекстандын аймагын кошкондон да чоң. Ал Чыгыш Сибирдин бир бөлүгү болуп эсептелет жана бул аймак элдердин, маданияттардын жана цивилизациялардын тоосу болуп саналат. Бул жерде ар кандай элдер жолуккан: славян тил үй-бүлөсүнө кирген орус эли, монгол тил үй-бүлөсүндөгү буряттар, тунгус-маньчжур тил үй-бүлөсүнө кирген эвенктер, түрк тил үй-бүлөсүндөгү тофалар жана башка көптөгөн элдер. Ар кандай элдердин жана чарба жүргүзүү ыкмаларынын (эгин айдоочулар, токойчулар, талаа малчылары ж.б.) жолугушуусу алардын улуттук маданияттарынын өз ара байышына гана эмес, диний көп түрдүүлүктүн өнүгүшүнө да алып

келген. Бул аймакта христиандык, шаманизм жана буддизм, андан кийин (революцияга чейинки мезгилде татар жамаатынын көбөйүшүнө байланыштуу) ислам да өнүгүү алган. Ошондой эле бул жерде ар түрдүү цивилизациялар – европалык, алыскы чыгыштык жана көчмөн цивилизация – жолугуп, Россиянын цивилизациялык өлкө катары өнүгүшүнө ар тараптан таасирин тийгизген. Россия – бул ар кайсы элдер жана адамдар ынтымакта жашаган өлкө.

Россия эли жана Иркутск облусунун калкы меймандос, бирок келгендер да ошого жараша жүрүшү керек. Ошондуктан, сөзүбүздү Курбан Аитович Аитовдун (1946–2023) сөздөрү менен жыйынтыктайлы. Ал 1967-жылы Борбор Азиядан Иркутскке келип, аскердик кызмат өтөп, медициналык институтту аяктап, дарыгер болуп иштеген, кандидаттык жана доктордук диссертациясын жактаган, Россия Федерациясынын Ардактуу дарыгери наамын алган, Иркутск облусунун Коомдук палатасынын мүчөсү болгон жана эл ичинде чоң урмат-сыйга ээ болгон инсан эле. Ал Прибайкальеге келген жердештерине кайрылып, мындай деген: «Биз бул жакта мейманбыз, жана мейман катары өзүбүздү алып жүрүшүбүз керек!»

Телефоны

Экстренные службы: 112 (полиция: 102, скорая медицинская помощь: 103, пожарные: 101)

Управление по вопросам миграции МВД РФ по Иркутской области: +7(3952)21-74-10, +7(3952)21-74-21, +7(3952)21-74-20, +7(3952)21-74-17

Отдел по культурной и социальной адаптации иностранных граждан Управления Губернатора Иркутской области и Правительства Иркутской области по связям с общественностью и национальным отношениям: +7(3952)25-97-85, +7(3952)25-97-84, +7(3952)25-97-82

Адреса

Многофункциональные центры (МФЦ), г. Иркутск: ул. Верхняя Набережная, 10; бульвар Рябикова, 22 А; ул. Рабочая, 2 А; мкр-н Юбилейный, 19/1

Телефон нумурлары

Тез жардам кызматтары: 112 (полиция: 102, тез медициналык жардам: 103, өрт өчүрүүчүлөр: 101)

Россия Федерациясынын Ички иштер министрлигинин миграциялык кызматы: +7(3952)21-74-10, +7(3952)21-74-21, +7(3952)21-74-20, +7(3952)21-74-17

Иркутск областындагы губернатордук башкармалыгынын жана коомчулук менен байланыштар жана улуттук мамилелер боюнча өкмөттүн бөлүмү чет элдик жарандардын маданий жана социалдык адаптациясы боюнча: +7(3952)25-97-85, +7(3952)25-97-84, +7(3952)25-97-82

Даректер

Көп функциялуу борборлор (МФЦ), г. Иркутск: ул. Верхняя Набережная, 10; бульвар Рябикова, 2 А; ул. Рабочая, 2 А; мкр-н Юбилейный, 19/1

АНО Восточно-Сибирский аналитико-просветительский центр «Согласие»

Публикуется за счёт средств субсидии на реализацию социально значимых проектов некоммерческих организаций по сохранению национальной самобытности Иркутской области, гармонизации межэтнических и межрелигиозных отношений (проект Р38-24-2-000121 «Развитие российского гражданского патриотизма и оптимизация интеграции мигрантов в региональное общество»).

При оформлении обложки использовано фото Ю. И. Рыбалко.